

DRUŠTVENO KORISNO UČENJE ZA ZAŠTITU OKOLIŠA

- priručnik za oblikovanje i provedbu -

Društveno korisno učenje (*eng.* service learning) je metoda podučavanja i učenja kroz iskustvo kojim studenti stječu i primjenjuju akademska znanja i vještine te razvijaju građansku odgovornost baveći se potrebama zajednice i društvenim izazovima.

DRUŠTVENO KORISNO UČENJE ZA ZAŠTITU OKOLIŠA

- priručnik za oblikovanje i provedbu -

Anka Kekez, Enes Ćerimagić, Tomislav Tomašević i Alice Del Vecchio

Društveno korisno učenje za zaštitu okoliša: priručnik za oblikovanje i provedbu

Autori:

Anka Kekez, Enes Ćerimagić, Tomislav Tomašević i Alice Del Vecchio

Izdavač:

Zelena akcija

Za izdavača:

Enes Ćerimagić

Recenzenti:

Nikola Baketa i Bojana Ćulum

Lektura, dizajn i tisak:

Duplerica d.o.o.

Fotografija na naslovnici je preuzeta s www.pixabay.com

Priručnik je objavljen u sklopu projekta „Modeliranje društveno odgovornog učenja za zaštitu okoliša“ koji provode Zelena akcija, Institut za političku ekologiju i Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. U sklopu projekta provodi se društveno korisno učenje studenata političkih znanosti koji analiziraju hrvatski sustav procjena utjecaja na okoliš s ciljem njegova poboljšanja. Preporuke za poboljšanje sustava usmjerene su na reformu sustava s ciljem provedbe boljih procjena stvarnih utjecaja određenih zahvata na okoliš i zdravlje ljudi.

Ovaj Projekt sufinancira Europska Unija iz Europskog socijalnog fonda i Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske.

Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Zelene akcije i ne odražavaju nužno stajalište Europske unije i Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

ISBN: 953-6214-60-1

Društveno korisno učenje za zaštitu okoliša: priručnik za oblikovanje i provedbu / Kekez, Anka, Enes Ćerimagić, Tomislav Tomašević i Alice Del Vecchio. Zagreb: Zelena akcija, 2019.

SADRŽAJ

Što je društveno korisno učenje [DKU]?	5
Dionici društveno korisnog učenja	11
Društvo kao dionik društveno korisnog učenja.....	13
Studenti kao dionici društveno korisnog učenja.....	14
Nastavnici kao dionici društveno korisnog učenja.....	15
Sveučilište/fakultet kao dionik društveno korisnog učenja	16
I CARE model društveno korisnog učenja za zaštitu okoliša	17
Identificiranje potreba i ishoda učenja (<i>Identification</i>)	18
Suradnički dizajn (<i>Collaboration</i>)	24
Izvedba (<i>Action</i>)	30
Refleksija (<i>Reflection</i>).....	32
Poticanje promjene (<i>Encouragement</i>).....	36
Primjena I CARE modela na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu	37
Literatura	40

Što je društveno korisno učenje (DKU)?

Društveno korisno učenje (eng. service learning) je metoda podučavanja i učenja kroz iskustvo kojim studenti/ce stječu i primjenjuju akademska znanja i vještine te razvijaju građansku odgovornost baveći se potrebama zajednice i društvenim izazovima. Aktivnosti društveno korisnog učenja razvijaju se, provode i vrednuju u suradnji s ključnim dionicima u društvu. Kao pedagoški pristup koji spaja učenje s društvenim angažmanom, društveno korisno učenje može se primjenjivati na svim razinama obrazovnog procesa. U visokom obrazovanju, koje je u fokusu ovog priručnika, društveno korisno učenje naglašava uzajamnost tako što u nastavni proces uključuje aktivnosti koje su potrebne zajednici i osmišljene u suradnji fakulteta i društvene zajednice. Ishodi učenja su, pritom, neposredno povezani s društveno korisnim angažmanom, a usvajanje znanja i vještina povezanih s iskustvom pospješuje se strukturiranom refleksijom (Del Vecchio 2019).

Od tradicionalnog podučavanja DKU se razlikuje spajanjem usmjerenosti na teoriju i iskustvo, postavljanjem studenata/ica u poziciju sudionika (umjesto promatrača) te poticanjem zajedničkog naspram pojedinačnog učenja. Dok se u tradicionalnom učenju njeguje predvidljivost nastavnog procesa i ishoda, situacije u kojima dominira nepredvidljivost i nepoznanice društveno korisno učenje koristi kao prilike za internalizaciju znanja i vještina. Baveći se potrebama zajednice i društvenim problemima, u društveno korisnom učenju nastavnici zajedno sa studentima/icama traže odgovore na pitanja i izazove pa 'tuđe' znanje postaje 'osobno' (Howard 1993).

Iako na prvi pogled društveno korisno učenje može izgledati isto ili slično kao volontiranje ili stručna praksa, DKU se ipak razlikuje od njih. Volontiranje je, naime, primarno usredotočeno na neki društveni cilj te stoga ne mora nužno doprinijeti

Društveno korisno učenje naglašava uzajamnost tako što u nastavni proces uključuje aktivnosti koje su potrebne zajednici i osmišljene u suradnji fakulteta i društvene zajednice

razvoju novih akademskih znanja i vještina. Drugim riječima, kod volontiranja ne postoji jasna poveznica sadržaja kolegija i djelovanja u zajednici. Volontiranje, k tome, nije integralni dio studija s primarnim ciljem obrazovanja studenata.

S druge strane, kod stručne prakse, naglasak je na ostvarenju potreba poslodavaca iz profitnog ili neprofitnog sektora te na razvoju određenih studentskih vještina uz pomoć mentora, no bez izravne veze s društvenim izazovima. Stručna praksa za razliku od društveno korisnog učenja ne uključuje nužno cilj odgovaranja na društvene potrebe i izazove zajednice.

Društveno korisno učenje, naime, objedinjuje i nadograđuje volontiranje i studentsku praksu u jedinstven pristup učenju.

U ovom obliku iskustvenog obrazovanja učenje se odvija kroz djelovanje i refleksiju kojom se samo djelovanje kontinuirano poboljšava – kako bi se ostvarili društveno relevantni ciljevi i pospješilo razumijevanje sadržaja kolegija. Dok primjenjuju stečeno znanje i vještine na rješavanje društvenih problema, studenti/ice surađuju međusobno i s drugim dionicima, a nastavnici ih usmjeravaju u refleksiji i sintezi tijekom kojih povezuju svoja iskustava društveno korisnog angažmana sa sadržajem kolegija (Eyler and Giles 2007).

Uspješan program društveno korisnog učenja:

- odgovara na probleme koje je identificirala zajednica
- usklađen je s programom kolegija i ciljevima obrazovne institucije
- usredotočen je na podučavanje studenata i razvoj njihovih građanskih vještina
- uključuje zajednicu u oblikovanje kolegija, njegovu provedbu i ocjenu uspješnosti
- koristi kritičko preispitivanje kako bi pospješio učenje
- teži postizanju ravnoteže između društveno korisnog rada i ishoda učenja

Dok primjenjuju stečeno znanje i vještine na rješavanje društvenih problema, studenti/ice surađuju međusobno i s drugim dionicima, a nastavnici ih usmjeravaju u refleksiji i sintezi tijekom kojih povezuju svoja iskustava društveno korisnog angažmana sa sadržajem kolegija

Autori ovog priručnika su u srpnju 2018. godine proveli istraživanje u kojem je intervjuirano 12 organizacija civilnoga društva iz različitih dijelova Hrvatske koje se bave zaštitom okoliša. Jedan od ciljeva istraživanja bio je utvrditi koliko su organizacije za zaštitu okoliša upoznate s konceptom društveno korisnog učenja te kako ga definiraju. Intervjuirani su pojedinci iz tih organizacija koji su ili njihovi voditelji ili osobe zadužene za obrazovne programe. Od dvanaest intervjuiranih pojedinaca samo jedan nije čuo za pojam društveno korisnog učenja. Ostalih 11 intervjuiranih čuli su za koncept i ponudili njegove definicije, što je prikazano u sljedećoj tablici.

Tablica 1. Alternativne definicije društveno korisnog učenja

Br.	Definicija društveno korisnog učenja (DKU)
1.	Stjecanje kompetencija koje u isto vrijeme doprinose razvoju zajednice.
2.	Studenti rade stvari u zajednici umjesto uobičajene prakse gdje rade nešto beskorisno.
3.	Korištenje znanja stečenih kroz obrazovanje u društveno korisne svrhe koje nisu uobičajene za taj tip obrazovanja. Primjerice, ako studiraš socijalni rad onda nemaš praksu u centru za socijalnu skrb nego u radu s energetske siromašnima.
4.	Studenti kroz učenje daju doprinos društvu.
5.	Stjecanje cjeloživotnih znanja u svrhu koristi šire zajednice.
6.	Stručna praksa studenata koja bi trebala biti provedena u sklopu lokalne zajednice koja bi dala obostranu korist studentima i lokalnoj zajednici.
7.	Povezivanja učenja s lokalnom zajednicom uz uvjet da je kurikulum odnosno nastava vezana uz društveno koristan rad.
8.	Učenje i osposobljavanje studenata da znanja mogu iskoristiti za dobrobit zajednice.
9.	Obostrana korist između primjerice udruge i visokoobrazovnog sektora gdje studenti sudjeluju u društveno korisnom radu, a zauzvrat stječu znanja koja bi im bila prednost u zapošljavanju.
10.	Široko rečeno, bi trebalo pružiti korisniku set vještina i znanja koji mu pomaže da bude aktivni građanin, a posebno nekim društvenim skupinama.
11.	Znanje koje se stavlja u praksu i koje koristi društvu.

Iz analize dobivenih odgovora može se vidjeti kako intervjuirani pojedinci iz okolišnih organizacija koje su odabrane za ovo istraživanje imaju dobro poznavanje i razumijevanje koncepta društveno korisnog učenja. Neke od organizacija za zaštitu okoliša poput udruge Sunce iz Splita već godinama provode projekte društveno korisnog učenja, ali većina intervjuiranih organizacija bolje se upoznala s konceptom nakon što je

Kritičko društveno korisno učenje je interdisciplinarni pristup koji dionicima daje priliku da bolje razumiju i kolektivno odgovore na društvene izazove

2017. godine raspisan natječaj «Podrška razvoju partnerstava organizacija civilnog društva i visokoobrazovnih ustanova za provedbu programa društveno korisnog učenja» na temelju kojeg je financiran i projekt u sklopu kojeg je provedeno ovo istraživanje. Promatrajući definicije koje su intervjuirani pojedinci dali - 4. definicija, a posebice 6. definicija, 7. definicija i 9. definicija - vrlo su bliske definiciji društveno korisnog učenja koju su autori predstavili na početku ovog priručnika, a koja je usmjerena na ravnotežu i uzajamnost između studenta i društvene zajednice.

Povijesno se koncept društveno korisnog učenja razvio pod nazivom “service learning” u Sjedinjenim Američkim Državama. Naziv ukazuje na spoj volonterskog rada u zajednici koji se obično u SAD-u naziva “service” i obrazovnog programa - pa zato termin “learning” tj. učenje. Kako kaže i sam naziv, u SAD-u se programi društveno korisnog učenja najčešće usmjeravaju na volonterski rad koji se primarno zbiva unutar lokalne zajednice i kojim se direktno pomaže rješavanju potreba pojedinaca (Hess i dr. 2007, Pompa 2002). U Hrvatskoj se, s druge strane, “service learning” preveo kao društveno korisno učenje pa naziv naglašava stvaranje koristi cijelom društvu, a ne samo pružanje neposredne pomoći pojedincima.

Upravo na toj razlici u razumijevanju društvene uloge društveno korisnog učenja je nastao koncept “critical service learning” tj. kritičko društveno korisno učenje. Taj naziv je dao Robert Rhoads (1997) kako bi približio društveno korisno učenje kritičkoj pedagogiji i pristupima usmjerenim na poticanje društvene promjene. Kritičko društveno korisno učenje utemeljeno je u kritičkoj društvenoj teoriji koja je manje usmjerena opisivanju i razumijevanju društva onakvog kakvo je, a više se bavi osmišljavanjem načina i smjerova društvene promjene. Kritički DKU je interdisciplinarni pristup koji dionicima (društvo, studenti, nastavnici, obrazovne institucije) daje priliku da bolje razumiju i kolektivno odgovore na društvene izazove te doprinesu ostvarenju zajedničkoga dobra (Del Vecchio 2019, Chupp and Joseph 2010, Mitchell 2008,). Prema

Mitchellu (2008), razlika kritičkog i klasičnog DKU-a je što se prvi primarno usmjerava na dokidanje sustava moći koji kreiraju i održavaju nejednakosti i nepravdu. Sinteza elemenata i razlike između klasičnog društveno korisnog učenja i kritičkog društvenog korisnog učenja prikazuje se u sljedećoj tablici.

Tablica 2. Klasično i kritičko društveno učenje: elementi i razlike

	KLASIČNO društveno korisno učenje	KRITIČKO društveno učenje
Teorijski okvir	<ul style="list-style-type: none"> kognitivna psihologija klasična društvena teorija 	<ul style="list-style-type: none"> kritička pedagogija kritična društvena teorija
Pristup	<ul style="list-style-type: none"> djelovanje usmjereno na pojedinačne građane svrha je skrb i pomoć alat za rješavanje problema odgovara na individualne ljudske potrebe, a ne potiče nužno promjene sustava 	<ul style="list-style-type: none"> djelovanje usmjereno ostvarenju određene ideje ili vrijednosti svrha je društvena pravda i društvena promjena alat za društvenu promjenu i reforme javnih politika društva ishodi učenja studenata su u ravnoteži s potrebama društva i zajednice u širem smislu
Ponašanja studenata	<ul style="list-style-type: none"> tolerantniji, altruistični i svjesniji kulturnih razlika unaprijeđenih mekih vještina važnih za tržište rada više simpatije umjesto empatije za one kojima pomažu 	<ul style="list-style-type: none"> skloniji propitivanju političke prirode i uzroka potrebe društveno korisnog rada razvijene društvene odgovornosti sami se doživljavaju kao akteri promjene
Ishodi učenja	<ul style="list-style-type: none"> razvijenije komunikacijske vještine razvijenije profesionalne vještine 	<ul style="list-style-type: none"> bolje razumijevanje funkcioniranja institucija i njihova utjecaja na živote ljudi unaprijeđene vještine istraživanja i razumijevanja relevantnih društvenih tema
Korist za društvo	<ul style="list-style-type: none"> značajan kratkoročni utjecaj na pojedince kojima se pomaže ograničen dugoročni utjecaj na zajednicu 	<ul style="list-style-type: none"> strukturna rješenja za strukturne probleme dovode do dugoročnog utjecaja izazovan i dugotrajan put postizanja društvene promjene, a do tada teško mjerljiv utjecaj na život pojedinaca
Kritike	<ul style="list-style-type: none"> iskustvo adresira uzroke problema kojima se studenti bave potrebe studenata mogu doći prije potreba onih kojima se pomaže mjeri provedbu aktivnosti i kratkoročne rezultate, ali ne ishode 	<ul style="list-style-type: none"> teško je mjeriti ishode moguć je scenarij u kojem program ne dovodi do kratkoročnih rezultata studenti se obeshrabre jer je društvena promjena teška i spora

Prilagođeno prema Del Vecchio 2019, temeljem Mitchell [2008 i 2013], Bickford i Reynolds [2002], Brown [2001], Delve [1990], Eyler i Giles [1999] i Jacoby [1996].

Ovaj priručnik je nastao u sklopu projekta „Modeliranje društveno odgovornog učenja za zaštitu okoliša“ koji provode

Zelena akcija, Institut za političku ekologiju i Fakultet političkih znanosti Sveučilista u Zagrebu. U sklopu projekta se provodi društveno korisno učenje studenata političkih znanosti koji analiziraju hrvatski sustav procjena utjecaja zahvata na okoliš s ciljem da taj sustav poboljšaju kako bi se radile bolje procjene stvarnih utjecaja određenih zahvata na okoliš i zdravlje ljudi. Upravo je to primjer kritičkog društveno korisnog učenja jer studenti ne pomažu direktno nekom pojedincu ili udruzi kako bi se smanjile posljedice neke ekološke nepravde već se u sklopu nastave angažiraju da na konkretnim slučajevima istraže što ne valja s cijelim sustavom. Bave se, dakle, uzrocima ekološke nepravde i društvenom promjenom kako takve nepravde ne bi ni nastajale.

Ovaj priručnik je nastao u sklopu projekta „Modeliranje društveno odgovornog učenja za zaštitu okoliša“ koji provode Zelena akcija, Institut za političku ekologiju i Fakultet političkih znanosti. U sklopu projekta se provodi društveno korisno učenje studenata političkih znanosti koji analiziraju hrvatski sustav procjena utjecaja na okoliš s ciljem da taj sustav poboljšaju kako bi se radile bolje procjene stvarnih utjecaja određenih zahvata na okoliš i zdravlje ljudi

Dionici društveno korisnog učenja

Među glavne karakteristike društveno korisnog učenja mogli bi navesti uzajamnost i sinergiju. Uzajamnost se odnosi na međuovisnost doprinosa dionika uključenih u društveno korisno učenje. Sinergija se odnosi na željeni rezultat interakcije i suradnje navedenih dionika. Sinergijski učinak te suradnje trebao bi rezultirati ishodom koji predstavlja više od jednostavnog zbroja uloženi resursa svake od uključenih grupa dionika. On predstavlja novu vrijednost; vrijednost koja, na različite načine, predstavlja korist pojedinoj grupi dionika. Tu vrijednost oni sami ne bi mogli postići ili bi im za njeno postizanje bilo potrebno značajno više uloženi sredstava.

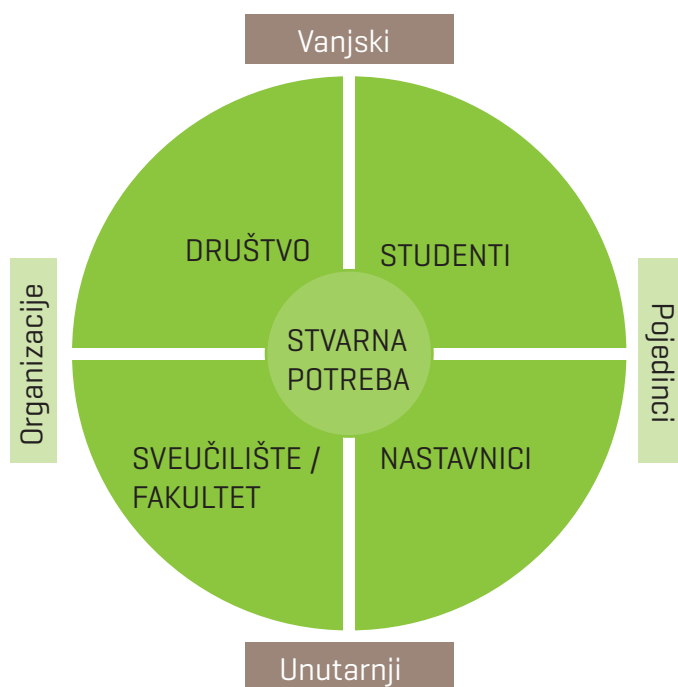
Postizanje ovih ciljeva kroz provedbu društveno korisnog učenja postavlja pred njegove provoditelje dva procesna uvjeta. Prvo, jasno identificiranje različitih grupa dionika u provedbi društveno korisnog učenja i njihovih specifičnih interesa. Drugo, njihovo što ranije uključivanje u provedbu društveno korisnog učenja, ako je moguće već u samoj fazi planiranja programa.

Četiri su glavne grupe dionika koji su nužni za uspješnu provedbu programa društveno korisnog učenja: studenti, nastavnici, društveni akteri i ustanova visokog obrazovanja (vidi Sliku 1). Društveni akteri, pritom, mogu biti organizacije civilnoga društva, ustanove ili grupe građana koji djeluju na rješavanju određenih društvenih problema.

Unatoč činjenici da navedeni dionici imaju različite interese, čije zadovoljenje nastoje ostvariti sudjelovanjem u programu društveno korisnog učenja, da bi se postigao sinergijski učinak ti interesi moraju biti usklađeni i uravnoteženi. Zbog toga je ključno što ranije uključivanje svih dionika u proces planiranja i provedbe društveno korisnog učenja. Niti jedan od dionika pri provedbi društveno korisnog učenja ne bi smio imati osje-

Važne karakteristike društveno korisnog učenja su uzajamnost i sinergija

Slika 1. Dionici društveno korisnog učenja

ćaj da njegov doprinos provedbi programa nije sumjerljiv koristi koju prima od tog sudjelovanja. Pri tome bi svaka od grupa dionika trebala uvažavati potrebe i interese drugih dionika te uzeti za svoj cilj da i ti interesi budu zadovoljeni.

Utvrđivanje tko su konkretni dionici iz svake pojedine grupe dionika, koji su njihovi konkretni interesi, kako i u kojoj mjeri te interese mogu ostvariti - empirijska su pitanja koju svaki program društveno korisnog učenja mora odgovoriti za sebe. Rezultati tog empirijskog pothvata bit će to kvalitetniji koliko bude uključiv proces njihova utvrđivanja. U nastavku donosimo smjernice kojima je cilj pomoći u traženju odgovora na navedena pitanja.

DRUŠTVO KAO DIONIK DRUŠTVENO KORISNOG UČENJA

Ulog:

- stalno rastuće društvene potrebe
- nedostatak sredstava (vremena, znanja, financija) za rješavanje nezadovoljenih potreba
- ponavljajući/"tvrdokorni" problemi

Uloga/odgovornost:

- ključna uloga u prepoznavanju društvenih problema i potreba
- uključivanje i mentorstvo studenata uključenih u društveno korisno učenje
- pružanje pomoći u osiguravanju resursa i/ili društvenih kontakata, u skladu s mogućnostima

Dobrobit od društveno korisnog učenja:

- svježa perspektiva i uvidi u problem ili opcije njegova rješavanja
- osiguravanje novih ili inovativnih rješenja
- poboljšanje usluge koju pruža društveni akter (udruga ili ustanova)
- pojačane veze s akademskom zajednicom
- dugoročni odnos (sveučilište, nastavnici, studenti, donatori, drugi dionici)

Činitelji uspjeha:

- osigurati uključenost organizacije u čitavom ciklusu projekta – planiranje, provedba, procjena
- osvijestiti da se ne radi o besplatnom radu već o sinergiji svih uključenih dionika
- osigurati vrijeme za rad s nastavnicima i studentima
- pristupiti planiranju i provedbi s dugoročnom perspektivom

STUDENTI KAO DIONICI DRUŠTVENO KORISNOG UČENJA

Ulog:

- ulaganje u profesionalni razvoj [specijalizacija za poslijediplomski program, relevantno iskustvo, zaposlenje itd.]
- koristan nastavni sadržaj koji spaja teoriju i praksu
- prilika za utjecaj na poticanje društvene promjene

Uloga/odgovornost:

- predstavljanje sebe i sveučilišta sudjelovanjem u programu društveno korisnog učenja
- posvećenost dogovorenim smjericama, rokovima i uvjetima
- zadržavanje otvorenosti i nepristranosti; učestalo promišljanje i kritičko preispitivanje programa društveno korisnog iskustva radi postizanja boljih ishoda učenja i smislenije društvene intervencije

Dobrobit od društveno korisnog učenja:

- razvija sposobnosti kritičkog promišljanja i rješavanja problema
- poboljšava međuljudske i društvene vještine, samopouzdanje i osjećaj građanske odgovornosti
- omogućava svrsishodan nastavni rad koji unapređuje stručne kompetencije, osigurava dokumentirane rezultate rada i proširuje mrežu stručnih poznanstava

Činitelji uspjeha:

- na fakultetu stvoriti atmosferu koja potiče društveni angažman studenata
- omogućiti studentima kontinuirano uključivanje i različite vrste angažmana [povremeno volontiranje na kolegijima s elementima društveno korisnog učenja]
- uključiti studente u sve faze društveno korisnih projekata
- stvoriti razne i višestruke mogućnosti za kritičko preispitivanje i promišljanje o društveno korisnom iskustvu
- omogućiti studentima, na razne načine, da uvide relevantnost i rezultate svoga rada na programima društveno korisnog učenja

NASTAVNICI KAO DIONICI DRUŠTVENO KORISNOG UČENJA

Ulog:

- posvećenost svom području podučavanja i uspjehu studenata
- želja za doprinosom razvoju svog područja podučavanja i istraživanja
- profesionalni razvoj, uključujući akademsko napredovanje

Uloga/odgovornost:

- prepoznati ciljeve kolegija koje je moguće ostvariti kroz društveno korisno učenje
- pripremiti studente i partnere iz organizacija civilnoga društva/ustanova na društveno korisno nastavno iskustvo
- ostati prilagodljiv, spreman na razvoj situacije u korisnom, ali neplaniranom smjeru te okretan u iznalaženju rješenja
- s uključenim studentima i društvenima akterima provesti naknadnu [ex-post] procjenu programa, dokumentirati ishode te prepoznati smjerove budućeg angažmana

Korist od društveno korisnog učenja:

- obogaćen istraživački rad, poboljšana nastava i učenje te osiguran smislen društveni angažman
- kod studenata je poboljšano shvaćanje, uvažavanje i interes za svoje područje stručnosti
- stvaranje društveno korisnog, a akademski robusnog znanja koje promiče opće dobro

Činitelji uspjeha:

- osigurati nastavnicima institucionalnu potporu - osposobljavanje i tehničku pomoć, financijsku podršku, poticaje i nagrade
- promicati društveno korisno učenje kroz čitav nastavni program

SVEUČILIŠTE/FAKULTET KAO DIONIK DRUŠTVENO KORISNOG UČENJA

Ulog:

- bavljenje misijom i strateškim ciljevima sveučilišta/fakulteta
- odgovor na povećana očekivanja od institucija visokog obrazovanja [u formi i sadržaju]
- privlačenje novih studenata, njihovo zadržavanje te povećanje broja diplomanata uz smanjenje vremena studiranja
- povećanje zapošljivosti diplomanata

Uloga/odgovornost:

- uključivanje predstavnika civilnog društva u građenje i održavanje veza sveučilišta i zajednice
- omogućiti institucionalno vrednovanje i podupiranje nastavnog kadra i administrativnog osoblja uključenih u društveno korisno učenje

Koristi od društveno korisnog učenja:

- bolji imidž fakulteta u društvu, veći interes budućih studenata i veća stopa njihova zadržavanja na fakultetu, bolje veze s lokalnom zajednicom
- preuzimanje uloge činitelja društvene promjene
- proširenje opsega i prilika za financiranje fakultetskih istraživanja

Činitelji uspjeha:

- pristupiti postojećim aktivnostima i studentima zainteresiranima za društveno korisno učenje na fakultetu
- omogućiti široko sudjelovanje u definiranju ciljeva, strategija, ishoda i rokova društveno korisnog učenja
- podržati društveno korisno učenje na institucionalnoj razini
- uključiti predstavljanje društveno korisnog učenja u programe edukacije i upoznavanja s poslom novih zaposlenika [nastavnog i administrativnog osoblja]
- osigurati poticaje i nagrade za uključenje u programe društveno korisnog učenja

Model društveno korisnog učenja za zaštitu okoliša

Primjena kritičkog društveno korisnog učenja u području zaštite okoliša predstavlja važan, no zahtjevan pothvat u kojem studenti ne pomažu samo pojedincima i dionicima u zajednici kako bi se smanjile posljedice neke ekološke nepravde već se u sklopu nastave angažiraju da istraže na konkretnim slučajevima sustavne izazove; tj. bave se uzrocima ekološke nepravde i društvenom promjenom kako takve nepravde ne bi ni nastajale. Kako bi se pospješili napori na poticanju društvene promjene, ovdje se predstavlja I CARE model društveno korisnog učenja koji nastavnike, dionike u zajednici, studente i obrazovne institucije može usmjeravati prilikom oblikovanja i implementacije projekata društveno korisnog učenja. Model naglašava pet interaktivnih faza procesa društveno korisnog učenja (v. Sliku 2.).

- Identificiranje potreba i ishoda učenja (*Identification*)
- Suradnički dizajn (*Collaboration*)
- Izvedba (*Action*)
- Refleksija (*Reflection*)
- Poticanje promjene (*Encouragement*)

Svaka od pet navedenih faza podrazumijeva drugačiji tip zadataka za svaku od četiri grupe dionika: društva, studenata, nastavnika i sveučilišta/fakulteta. Sve faze i s njima povezane zadatke za dionike su, stoga, detaljno razrađene u nastavku teksta.

I CARE model društveno korisnog učenja može nastavnike, društvene aktere, studente i fakultet usmjeravati prilikom oblikovanja i implementacije projekata društveno korisnog učenja

Slika 2. I CARE model društveno korisnog učenja

Izvor: Del Vecchio (2019)

Identificiranje potreba i ishoda učenja

Prvi koraci u dizajnu dobrog programa društvenog korisnog učenja za zaštitu okoliša uključuju jasno određivanje društvene potrebe vezane uz okoliš na koju će DKU program odgovoriti te identificiranje ciljeva učenja za studente koji sudjeluju u DKU programu. Uz identifikaciju društvenih i nastavnih ciljeva, u ovoj fazi programa društveno korisnog učenja bitno je definirati potrebne resurse, procijeniti troškove, dodijeliti odgovornosti i kreirati vremenski okvir u kojem će DKU program biti proveden. Sljedeća tablica prikazuje što identifikacija društvenih potreba i ishoda učenja znači za svaku od četiri skupine dionika društveno korisnog učenja.

Tablica 3. Faza identifikacije: zadaće dionika društveno korisnog učenja

DIONICI	ZADAĆE
Društvo	<ul style="list-style-type: none"> • identificirati društvene prioritete i potrebe vezane uz zaštitu okoliša • definirati željene ishode u zaštiti okoliša • odrediti potrebne resurse, troškove i vremenski okvir za provedbu
Studenti	<ul style="list-style-type: none"> • identificirati ishode učenja vezane uz zaštitu okoliša • ustanoviti postojeće vještine i znanja o okolišnoj temi • odrediti snage i slabosti grupe te raspodijeliti zadatke
Nastavnici	<ul style="list-style-type: none"> • identificirati ciljeve kolegija i ishode učenja vezane uz zaštitu okoliša • definirati prilike i prepreke vezane uz provedbu programa • odrediti potrebne resurse, troškove i vremenski okvir za provedbu
Sveučilište/ fakultet	<ul style="list-style-type: none"> • identificirati koje su prijetnje i rizici u provedbi DKU programa • definirati koji su resursi na raspolaganju za podršku provedbi programa • odrediti kako će se nagraditi nastavnici i studenti koji sudjeluju u programu

U istraživanju potreba organizacija civilnog društva koje se bave zaštitom okoliša autori ovog priručnika su u srpnju 2018. godine intervjuirali 12 organizacija civilnog društva iz različitih dijelova Hrvatske. Tom prilikom su predstavnici organizacija za zaštitu okoliša identificirali sljedeće programske ciljeve njihovih organizacija kao ciljeve koji bi se djelotvorno mogli adresirati kroz programe društveno korisnog učenja:

- zaštita prirode
- sudjelovanje javnosti u odlukama o okolišu
- razvoj dobre i solidarne ekonomije
- jačanje okolišnog prava
- promocija obnovljivih izvora energije
- održivi turizam
- održivi ruralni razvoj
- održivo ribarstvo
- povećanje energetske učinkovitosti
- održivo gospodarenje otpadom
- razvoj ekološke poljoprivrede
- ekološka edukacija građana
- smanjenje energetske siromaštva
- bolje upravljanje zaštićenim područjima

Popis identificiranih ciljeva ukazuje na mogućnost povezivanja programa društveno korisnog učenja sa specifičnim programskim ciljevima iz različitih područja zaštite okoliša. Popis programskih ciljeva pokazuje i dosta veliku raznolikost okolišnih tema kojima se bave okolišne organizacije koje su bile obuhvaćene istraživanjem. Oba uvida ohrabrujuća su jer ukazuju na potencijal razvoja raznolikih programa društvenog korisnog učenja s velikim brojem različitih fakulteta.

Intervjuirani pojedinci bili su specifični i prilikom definiranja potreba okolišnih organizacija u kojima djeluju, izuzev jedne okolišne organizacije čiji predstavnik smatra da imaju zadovoljene sve potrebe i da se ne može sjetiti kakve bi to dodatne potrebe trebalo zadovoljiti. Ostalih 11 intervjuiranih pojedinaca su nabrojali potrebe koje su u Tablici 4. kategorizirane u tri skupine: logističke, obrazovne i stručne. Logističke potrebe su

povezane s redovnim aktivnostima za čiju provedbu okolišne organizacije same često nemaju dovoljno kapaciteta te im je potrebna volonterska pomoć. U ovoj grupi potreba posebno su bile naglašene potreba za pomoći u komunikaciji na društvenim mrežama te pisanje i provedba projekata. Obrazovne potrebe su povezane s redovnim i izvanrednim aktivnostima za čiju provedbu organizacije žele ojačati kapacitete kroz izobrazbu svojih članova ili zaposlenika. Primjeri ove potrebe bili su jačanje kompetencija za primjenu društveno korisnog učenja i razvoj u području digitalnog marketinga. Stručne potrebe su povezane sa specifičnim stručnim znanjem koje trenutno okolišne organizacije ne posjeduju i nije izgledno da će posjedovati u budućnosti. Među ovim potrebama posebno se istaknula potreba za pravnom pomoći u području zaštiti okoliša te stručna pomoć u promicanju održivog turizma.

Tablica 4. Identificirane potrebe okolišnih organizacija

Vrsta potreba	Potreba	Broj pojavljivanja	
Logističke	pomoć u komunikaciji na društvenim mrežama	3	
	pisanje i provedba projekata	2	
	pomoć u uređenju weba	1	
	fizički rad u uređenju staza zaštićene prirode	1	
	fizički rad u održavanju infrastrukture za zaštitu prirode	1	
	fizički rad u čišćenju rijeka	1	
	vođenje financija i administracije	1	
	pomoć u organiziranju javnih događaja, npr. koncerata	1	
	pomoć u koordinaciji volontera	1	
	Obrazovne	edukacija o društveno korisnom učenju	2
edukacija o digitalnom marketingu		2	
edukacija o pravu okoliša		2	
edukacija o radu s medijima u kampanjama		1	
edukacija o dizajnu		1	
edukacija iz provedbe javne nabave		1	
edukacija o participativnim metodama učenja		1	
edukacija o pregovaračkim vještinama		1	
edukacija o pedagoškom radu s djecom		1	
edukacija o ekološkom graditeljstvu		1	
edukacija o gospodarenju otpadom		1	
edukacija o klimatskim promjenama		1	
edukacija o održivom turizmu		1	
Stručne		pravna pomoć u području zaštite okoliša	5
		stručna pomoć u održivom turizmu	2
	analize javnih politika iz raznih okolišnih sektora	1	
	stručni savjet u šumarstvu	1	
	stručna pomoć u rješavanju komunalnih problema	1	
	stručna pomoć u radu sa studentima	1	
	stručna pomoć u hidrotehničkim zahvatima	1	
	stručna pomoć u prostornom planiranju	1	
	stručna pomoć u gospodarenju otpadom	1	
	stručna pomoć u tumačenju GIS-a	1	
istraživanje o pravnoj regulativi za poljoprivredu	1		

Dok su različiti oblici logističke pomoći snažno zastupljeni među potrebama okolišnih organizacija, njihova integracija u programe društveno korisnog učenja otežana je ograničenošću mogućnosti da se takav tip studentskog angažmana djelotvorno integrira u obrazovne ishode i akademski kurikulum. Isto tako, zadovoljenje ovih potreba ne potiče značajnu organizacijsku promjenu jer je riječ o nedostatnim kapacitetima i potrebama koje će postojati i nakon završetka DKU programa.

S druge strane, obrazovne potrebe ipak se lakše integriraju u DKU programe jer studenti mogu mnogo naučiti dok podučavaju druge o određenoj temi ili vještini korisnoj za zaštitu okoliša. Prilikom provedbe obrazovnih aktivnosti posebno je značajna uloga nastavnika koji će dati podršku studentima u osnaživanju članova i djelatnika organizacija za zaštitu okoliša. Intervjuirani predstavnici okolišnih organizacija u najvećem broju slučajeva su isticali potrebu izobrazbe o društvenom korisnom učenju, digitalnom marketingu ili pravu okoliša što ukazuje na moguće smjerove razvoja budućih DKU programa za zaštitu okoliša. K tome, DKU programi koji se temelje na obrazovanju članova i djelatnika okolišnih organizacija dovode do promjene u vidu jačanja kapaciteta tih organizacija pa se one mogu uspješnije baviti zaštitom okoliša nakon što DKU program završi.

Potrebe za stručnom pomoći isto se tako mogu uspješno integrirati u DKU programe, zbog čega su programi usmjereni na pružanje određenih stručnih usluga ujedno i najčešći tip DKU programa u zaštiti okoliša u Hrvatskoj. Ovaj priručnik je nastao u sklopu projekta „Modeliranje društveno odgovornog učenja za zaštitu okoliša“ koji spada u ovu kategoriju budući da studenti Fakulteta političkih znanosti uz podršku nastavnika pomažu nacionalnim i lokalnim organizacijama za zaštitu okoliša u analizi i poticanju unapređenja iznimno važnog instrumenta okolišne politike: procjene utjecaja zahvata na okoliš. Analiza intervjua s predstavnicima okolišnih organizacija pokazala je da kod više od pola organizacija postoji potreba

za stručnom pravnom pomoći u zaštiti okoliša, a dva puta je spomenuta i stručna pomoć vezana uz održivi turizam. Kao i kod programa usmjerenih jačanju kompetencija, uspješnost ovog tipa DKU programa uvelike ovisi o podršci koju nastavnici pružaju studentima koji daju stručnu pomoć okolišnim organizacijama. Za razliku od DKU programa kojima se jačaju kompetencije članova i djelatnika okolišnih organizacija, kod programa usmjerenih na stručnu pomoć nužno ne dolazi do trajne promjene kapaciteta okolišnih organizacija. Velik broj stručnih znanja i vještina teško se može usvojiti u kratkom vremenu pa je jednokratna vanjska stručna pomoć okolišnim organizacijama često najprimjerenije rješenje. Provedba takvih DKU programa tako primarno osigurava stručnu podlogu organizacijama da se uspješno bave zaštitom okoliša, a u slučaju visokog interesa za određena stručna znanja i vještine može poslužiti i kao prilika za organizacijsko učenje.

Suradnički dizajn

Identifikacija ciljeva i resursa u programima društveno korisnog učenja pruža okvir za djelovanje samo ako su se svi dionici spremni pravovremeno uključiti u suradnički dizajn programskih aktivnosti. Uspjeh programa DKU-a uvelike ovisi o sposobnostima svih uključenih aktera da djeluju kao partneri prilikom specifikacije očekivanih ishoda programa, razradi proračuna i vremenskog okvira te pri operacionalizaciji plana provedbe društveno korisnog angažmana studenata. Navedene aktivnosti razrađene su za svaku grupu dionika u Tablici 5.

Tablica 5. Faza suradnje: zadaće dionika društveno korisnog učenja

DIONICI	ZADAĆE
Društvo	<ul style="list-style-type: none"> • sastati se s nastavnicima i studentima kako bi zajedno razradili specifične ciljeve i oblik angažmana • osigurati podršku upravnih tijela organizacije • utvrditi resurse kojima organizacija može podržati provedbu programa [djelatnici, sredstva, prostor, materijali] • utvrditi osobu koja će biti zadužena za koordinaciju suradnje • predložiti vremenski okvir
Studenti	<ul style="list-style-type: none"> • odlučiti o sudjelovanju u programu, dati kontakt informacije • sastati se s nastavnicima i partnerima iz zajednice kako bi zajedno razradili specifične ciljeve i oblik angažmana • uspostaviti timove i razraditi podjelu zadataka/odgovornosti • utvrditi način donošenja odluka u timu • razraditi plan komunikacije članova tima/vremena sastajanja • definirati interna pravila rada i mehanizme osiguranja odgovornosti
Nastavnici	<ul style="list-style-type: none"> • sastati se s partnerima iz zajednice i studentima kako bi zajedno razradili specifične ciljeve i oblik angažmana • osigurati podršku uprave i administrativnog osoblja fakulteta • osigurati pristup potrebnim resursima fakulteta/sveučilišta [sredstva, tehnička podrška, drugo] • privući i motivirati studente za društvenom koristan angažman • kontaktirati druge nastavnike ili nastavne odjele koji bi se mogli uključiti u program, definirati uloge • pristupiti različitim dionicima koji bi mogli poduprijeti izvedbu projekta [sredstva, osposobljavanje, stručna pomoć, materijali]
Sveučilište/ fakultet	<ul style="list-style-type: none"> • uspostaviti ured/tijelo koje nastavnicima pomaže u izboru partnera u zajednici • promovirati program i tražiti potporu vanjskih dionika u izvedbi programa • pratiti ishode [nastavne, društvene i druge] • osigurati sredstva za pokriće troškova programa

Partnerski pristup dizajnu programa društveno korisnog učenja podrazumijeva blisku interakciju sve četiri grupe di-onika, a posebice nastavnika i društvenih aktera. Nastavnici svoju društveno korisnu nastavu dizajniraju povezujući ciljeve učenja i nastavne aktivnosti s ciljevima, resursima i potrebama partnerske udruge ili ustanove. Raznovrsnost načina na koje se ta poveznica može ostvariti vidljiva je iz sljedećih primjera DKU programa koje su naveli intervjuirani predstavnici oko-lišnih organizacija u Hrvatskoj.

Primjeri potrebnih programa društveno korisnog učenja za zaštitu okoliša

- Studenti i nastavnici Poljoprivrednog fakulteta bi mogli sudjelovati u DKU programu koji bi ne samo pomogao našoj udruzi nego bi onda i nastavnici i studenti naučili o prednostima održive poljoprivrede. Isto bi nam se moglo pomoći u računovodstvu i administraciji kroz neku suradnju s višom ekonomskom školom.
- Dobro bi došlo kad bi se osmislili DKU programi sa studentima politologije ili prava koji bi izradili zakonodavne i *policy* analize. Mogao bi DKU program biti rad na terenu sa studentima biologije ili šumarstva, poljoprivrede, lovstva gdje studenti mogu naučiti kako to izgleda (od praćenja krivolovnih aktivnosti pa sve do evidentiranja ptica).
- Najviše bi nam pomogao DKU program pravne pomoći s Pravnim fakultetom i pravnom klinikom. Pravni savjeti bi nam trebali od energetske projekata pa sve do administrativnih pravila, primjerice. Pomogao bi i DKU program s FER-om za IT podršku oko postavljanja računalnih mreža.
- Pomogao bi nam DKU program s Pravnim fakultetom u kojem nam studenti s profesorima daju pravnu pomoć. Bio bi dobar i DKU program s hidrolozima za pisanje primjedbi na studije utjecaja na okoliš ili ekoloških dozvola za hidroelektrane i tvornice koje imaju ekološki utjecaj na rijeke.

- Bio bi dobar DKU program s nekom obrazovnom institucijom koja obrazuje studente za pisanje i vođenje EU projekata. Isto tako DKU program s FER-om u kojem bi nam pomogli studenti računarstva.
- Trebao bi nam DKU program s Pravnim fakultetom kako bi dobili pravnu pomoć, ali i edukaciju o pravu okoliša pa da sami možemo neke stvari odraditi. Isto tako bi nam pomogle edukacije i pomoć u računovodstvu s ustanovom koja o tome obrazuje studente.
- Uglavnom je potreba da se realiziraju kampanje tako da sami studenti to naprave kroz DKU program. Bilo bi dobro kad bi studenti ekonomije mogli napraviti *cost - benefit* analizu za odvojeno prikupljanje otpada. Trebala bi nam i istraživanja tržišta koliko su turistički objekti zainteresirani za neko ekološki odgovorno ponašanje.
- DKU program s Fakultetom građevine i arhitekture bi nam bio koristan kao i sa studentima psihologije za neke pregovaračke vještine i komunikaciju s posebnim društvenim skupinama. Studenti geografije bi nam bili korisni za rad na GIS-u, a studenti FER-a za software rješenja za baze podataka te stvaranje iz toga nekih mapa i infografika.
- Koristan bi bio DKU program s Pravnim fakultetom i pravna pomoć koju bi tako dobili. Mogao bi se i poboljšati digitalni marketing s Ekonomskim fakultetom. Trebala bi nam i *policy* analiza rada inspekcije zaštite okoliša što bi mogli studenti politologije. Frustrirani smo s radom institucija koje bi trebale nadzirati provedbu okolišnih zakona.
- Treba nam DKU program s Pravnim fakultetom, no nema dovoljno zainteresiranih studenata prava za potrebe pravne klinike. Od radionica o pravu okoliša s oko 30 studenata na kraju je ostalo samo nekoliko studenata. Nastavnički smjer na studiju biologije se dosta uključuje u vođenje škole u prirodi, a htjeli bi više uključiti znanstveni smjer koji se bavi biološkim studijama koje završavaju u ladici,

'Program DKU-a može se izvesti kao kratkotrajan projekt, tjedna obveza ili kao niz aktivnosti potpuno integriranih u nastavni proces

a dobro bi došlo za udruge za zaštitu okoliša za kampanje zagovaranja.

- Bio bi nam koristan DKU program u kojem studenti mogu provoditi praksu u ekološkoj gradnji. U teoriji i legalizaciji gradnje bi mogli pomoći studenti graditeljstva. Pravne analize bi bile korisne za ekološku poljoprivredu, a studenti ekonomije bi mogli pomoći oko marketinga za promociju malih eko proizvođača.
- Najviše bi nam bio koristan DKU program za pravnu pomoć za Zeleni telefon. Bile bi nam korisna i istraživanja o divljim odlagalištima otpada u Hrvatskoj te *policy* analize o količini i vrsti otpada na divljim odlagalištima. Studenti turizma bi nam mogli pomoći oko analize kakva je situacija u hotelima s bacanjem hrane.

Raznovrsnost načina na koji se ishodi učenja mogu povezati s ciljevima društvenog djelovanja u praksi razlog je postojanja različitih oblika integracije društveno korisnog učenja u akademsku nastavu. Program DKU-a može se tako izvesti kao kratkotrajan projekt, tjedna obveza ili kao niz aktivnosti potpuno integriranih u nastavni proces. Istovremeno, različiti oblici DKU-a mogu biti dizajnirani kao sastavni dio seminarske nastave ili dio procesa izrade semestralnih i diplomskih radova. Temeljni elementi i primjeri alternativnih oblika uključivanja društveno korisnog učenja u nastavu prikazani su u Slici 3.

Slika 3. Oblici uključivanja društveno korisnog učenja u akademsku nastavu

Kratkotrajan projekt	Tjedna obveza	Izvedba projekta na nastavi	Uključivanje u različite oblike nastave
<ul style="list-style-type: none"> • Npr. čišćenje rijeke, pomoć u gradnji ili u organizaciji i provedbi događaja. • Teže pronaći vezu između ciljeva kolegija i društveno korisnih aktivnosti 	<ul style="list-style-type: none"> • Studenti se obvezuju da će se angažirati u partnerskoj organizaciji nekoliko sati tjedno u tjednima trajanja kolegija • Veći intenzitet iskustva olakšava integraciju DKU-a u kolegij 	<ul style="list-style-type: none"> • Npr. istraživanje, analiza podataka, priprema izvješća ili baze podataka, izrada brošura i letaka, priprema strateškog ili druge vrste plana i sl. • Partneri iz zajednice sudjeluju u izvedbi nastave 	<ul style="list-style-type: none"> • Preddiplomski kolegij [seminar] • Diplomski kolegij [seminar] • Esej za ECTS bodove • Diplomski rad

Nakon izbora primjerenog oblika društveno korisnog angažmana, nastavnici i predstavnici partnerskih udruga ili institucija nastavljaju zajednički rad na dizajnu DKU programa. Taj rad uključuje određenje ključnih elementa programa poput broja uključenih studenata i intenzitet angažmana, principa usuglašavanja akademskog kalendara i plana aktivnosti partnera, očekivanih sposobnosti i ograničenja studenata, sadržaja studentske orijentacije, instrumenata koordinacije i praćenja studentskog angažmana, instrumenata vrednovanja ishoda učenja te načina komuniciranja i rješavanja izazova. Suradnički dizajn DKU programa trebao bi iznjedriti opis DKU programa koji daje opis elemenata popisanih u Tablici 6.

Tablica 6. Elementi DKU programa ili DKU sastavnice kolegija

Opis DKU sastavnice kolegija uključuje:

Popis ishoda učenja koji uključuje i one koji će se ostvariti kroz DKU

Detaljan opis studentskih obveza u sklopu DKU-a te nastavnih aktivnosti i zadataka vezanih uz njih [uključuje opis dužnosti studenata, nastavnika i partnerske udruge/ustanove te predviđeno trajanje]

Opis načina vrednovanja znanja i vještina stečenih kroz društveno koristan angažman [uključuje opis proizvoda ili dokumentacije koja pokazuje značenje DKU-a za studente te kriterije vrednovanja]

Identifikacija udjela sastavnice DKU-a u konačnoj ocjeni [npr. 20-25% ili više]

Razrada rasporeda događanja vezanih za DKU i rokova za predaju zadataka

Važni kontakti u partnerskoj organizaciji i na fakultetu

Izvedba

Suradnja koja se uspostavila u početnim fazama programa društveno korisnog učenja trebala bi se nastaviti i za vrijeme njegove provedbe. Uspješnost izvedbe programa društveno korisnog učenja, kao što je pokazuje Tablica 7., za svaku skupinu dionika podrazumijeva određene zadaće provedbe i praćenja.

Tablica 7. Faza izvedbe: zadaće dionika društveno korisnog učenja

DIONICI	ZADAĆE
Društvo	<ul style="list-style-type: none">• privući, osposobiti i odrediti zadaće za djelatnike i volontere• usuglasiti logistiku, zadatke i detalje s partnerima• usmjeravati/pomagati studente uključene u DKU program• ako je važno za DKU aktivnosti, pripremiti korisnike za interakciju sa studentima
Studenti	<ul style="list-style-type: none">• sudjelovati u orijentacijskom treningu• razraditi elemente izvedbe DKU aktivnosti• provoditi dogovorene zadaće• usuglasiti detalje angažmana i plan s partnerima• primjereno predstavljati sveučilište/fakultet i sebe same
Nastavnici	<ul style="list-style-type: none">• djelotvorno razmjenjivati informacije s partnerima u zajednici, studentima i matičnom institucijom• razraditi plan eventualnog terenskog dijela nastave• provesti orijentaciju za studente• usmjeravati/pomagati studentima prilikom provođenja društveno korisnih aktivnosti
Sveučilište/fakultet	<ul style="list-style-type: none">• osigurati promociju društveno korisnih aktivnosti studenata• osigurati administrativnu podršku nastavnicima• uključiti podatke o programu u svoje izvještaje

Uspješnost provedbe programa društveno korisnog učenja uvelike ovisi o mjeri u kojoj su svi dionici, a posebice studenti, internalizirali ciljeve i dizajn društveno korisnog angažmana. Važna aktivnost u ostvarenju tih preduvjeta je predstavljanje DKU programa i orijentacija studenata. Da bi bila uspješna, studentska orijentacija treba potaknuti studente na aktivno sudjelovanje u društveno korisnim aktivnostima. Uz poticaj, orijentacija treba studente upoznati s partnerskom organizacijom. To uključuje uvid u povijest, misiju, strukturu, profil članova i korisnika partnerske udruge ili ustanove. Također, a posebice s obzirom na cilj poticanja društvene promjene, važno je da stu-

denti odluku o sudjelovanju u DKU programu donesu s potpunim informacijama o društvenom, političkom i ekonomskom kontekstu društveno korisnog angažmana. Uz to, studente je na samom početku važno upoznati s predviđenim aktivnostima i dužnostima (podjela zadaća, očekivanja, određivanje uloga), protokolom djelovanja, pravilima, procedurama, poželjnoj odjeći, ponašanju, točnosti, odnosu prema članovima ili korisnicima te mehanizmima komunikacije, praćenja rada i rješavanja izazova.

Refleksija

Refleksija je faza koja se provodi istovremeno sa svim ostalim fazama programa društveno korisnog učenja. Osiguranje kvalitetne poveznice ishoda učenja i društveno korisnog iskustva postiže se kontinuiranim uključenjem svih dionika u refleksiju i vrednovanje učinka. Zadaće koje ove dvije grupe aktivnosti uključuju za sve dionike prikazane su u Tablici 8.

Osiguranje kvalitetne poveznice ishoda učenja i društveno korisnog iskustva postiže se kontinuiranim uključenjem svih dionika u refleksiju i vrednovanje učinka

Tablica 8. Faza refleksije: zadaće dionika društveno korisnog učenja

DIONICI	ZADAĆE
Društvo	<ul style="list-style-type: none"> • pratiti provedbu, identificirati djelotvorne elemente dizajna programa i one koji zahtijevaju izmjenu • osiguravati studentima i nastavnicima učestalu povratnu informaciju • periodično provesti susrete refleksije sa studentima, nastavnicima i djelatnicima svoje organizacije • ako je potrebno, u hodu provesti izmjene elemenata programa
Studenti	<ul style="list-style-type: none"> • voditi bilješke ili druge oblike praćenja svojih aktivnosti te osobnog i profesionalnog razvoja • samostalno identificirati strategije refleksije kako bi pospješili proces učenja • što češće dijeliti dojmove i zaključke o iskustvu s drugim studentima i partnerima • ispuniti evaluacije o društveno korisnom angažmanu
Nastavnici	<ul style="list-style-type: none"> • u nastavnom planu osigurati prostor za refleksiju i sintezu • primjenjivati različite metode kojima se pospješuje refleksija i daje značenje iskustvu društvenom korisnog učenja • koristiti aktivnosti i rezultate refleksije u analizi ishoda učenja i djelotvornosti projekta • uključiti partnere iz zajednice u aktivnosti refleksije, provoditi i vrednovati vlastitu djelotvornost i proces osobnog učenja
Sveučilište/fakultet	<ul style="list-style-type: none"> • ured/tijelo koje koordinira DKU programe nastavnicima osigurava prilike za osposobljavanje u području metoda refleksije, prikuplja primjere uspješnih strategija refleksije • ured/tijelo koje koordinira DKU programe pruža pomoć u razradi alata praćenja i evaluacije • ako je potrebno, ured/tijelo koje koordinira DKU programe analizira rezultate vrednovanja, a nalaze predstavlja nastavnicima, studentima i partnerima u zajednici

U ovoj fazi oblikovanja i provedbe programa društveno korisnog učenja refleksija i vrednovanje se provode na nekoliko razina. Prije svega, strukturirana refleksija i sinteza se koriste tijekom izvedbe programa kako bi se pospješilo usvajanje znanja i vještina povezanih s iskustvom društveno korisnog angažmana. Nastavne aktivnosti koje se mogu djelotvorno koristi-

ti u refleksivne svrhe uključuju: pisanje dnevnika, razgovor o iskustvima u malim skupinama, rasprava u velikim grupama, rješavanje problema u skupini, pojedinačne konzultacije te aktivnosti razmjene informacija o radu studentskih timova.

Nadalje, aktivnosti refleksije važne su i za samo vrednovanje ishoda studentskog učenja. Društveno korisno učenje potiče nastavnike na primjenu raznovrsnih alata ocjenjivanja pa se tako ocjene na DKU kolegiju mogu steći pisanjem podnesaka ili eseja, izlaganjima na satu, multimedijском prezentacijom, izlaganjem pred dionicima određene politike ili pružanjem dobara ili usluga dionicima u zajednici (npr. studija, trening, brošura, dokumentarni film, plan, baza podataka). Prilikom korištenja bilo koje od navedenih opcija za dodjelu ocjene, važno je da nastavnik odredi jasne kriterije za dodjelu ocjene, objasni kriterije studentima prije početka DKU programa te ih tijekom provedbe programa kontinuirano na njih podsjeća.

Na kraju, faza refleksije u uspješnom DKU programu uključuje aktivnosti praćenja i vrednovanja samog mentorskog programa. Cilj ove grupe aktivnosti je prikupiti i analizirati iskustva provedbe DKU programa od svih uključenih dionika kako bi se procijenila razina ostvarenja zadanih društvenih i nastavnih ciljeva te kako bi se utvrdili faktori koji su o(ne)mogućili postizanje istih. Također, vrednovanje omogućava identifikaciju prostora za unaprjeđenjem načina korištenja ove pedagoške metode, uzimajući u obzir institucionalne kapacitete za djelotvorno i održivo provođenje ovog tipa programa. Vrednovanje DKU programa može se, kao što je vidljivo iz Tablice 9., dizajnirati i provesti uz korištenje standardnih evaluacijskih kriterija kao što su relevantnost, djelotvornost, efikasnost i utjecaj.

Tablica 9. Evaluacijski kriterij i pripadajuća istraživačka pitanja¹

RELEVANTNOST

- Do koje mjere izbor teme DKU programa odražava stvarni društveni problem i potrebe ciljanih skupina u društvu?
- Do koje mjere je izbor svih uključenih provedbenih partnera relevantan za temu DKU programa, jesu li izostavljeni neki partneri koji bi doprinijeli pojačanoj sinergiji?
- Do koje mjere je DKU program u skladu s kurikulumom kolegija unutar kojeg se provodi?
- Do koje mjere je DKU program jasno definirao svoje ciljeve?

EFEKTIVNOST - DJELOTVORNOST

- Na temelju samoprocjene, do koje mjere je DKU program doprinio razvoju novih kompetencija studenata [znanja, vještina i stavova] – planiranih ili neplaniranih, uključujući stavove o DKU kao metodi podučavanja?
- Do koje mjere su ostvarena početna očekivanja studenata?
- Do koje mjere je provedba DKU programa ostvarena u stvarnim životnim uvjetima?
- Do koje mjere je provedba DKU programa omogućila refleksiju studenata?
- Do koje mjere je provedba DKU programa omogućila podršku studentima u svim tipovima izazova koje su potencijalno susretali?
- Do koje mjere je DKU program adekvatno omogućio ostvarenje dijela formalne završne ocjene?
- Do koje je mjere DKU program ojačao kompetencije nastavnika za provođenje DKU-a?
- Do koje je mjere DKU program bio adekvatno ugrađen u ostale obveze nastavnika?
- Do koje je mjere DKU program ojačao kompetencije predstavnika civilnog društva za provođenje DKU-a?
- Koje su potencijalne manjkavosti provedenog programa prepoznate od strane svih ključnih dionika?

UTJECAJ

- Procjena svih dionika vezano uz mogućnost utjecaja DKU programa na detektiranje, osvještavanje te na doprinos rješavanju početnog društvenog problema, uz definiranje faktora koji su tome posebno doprinijeli ili otežali?
- Procjena spremnosti studenata na daljnji društveno koristan angažman?
- Do koje mjere su moguće koristi od provedenog DKU programa ravnomjerno raspodijeljene između ključnih dionika?

EFIKASNOST

- Do koje mjere su uloge partnera iz akademske zajednice i civilnog društva jasno definirane, odnosno do koje mjere su ključni provoditelji razumjeli svoja zaduženja [komunikacija i koordinacija]?
- Jesu li bili osigurani svi logistički preduvjeti za provedbu programa?
- Jesu li studenti adekvatno i pravovremeno informirani o svojim zaduženjima [studentska orijentacija]?
- Jesu li adekvatno vođene nužne evidencije i provedena evaluacija?
- Na koji način su se rješavali neplanirani izazovi i s kojim ishodom?

ODRŽIVOST

- Procjena svih dionika vezano uz mogućnost institucionaliziranja DKU programa u redovni rad fakulteta, uz definiranje faktora koji tome mogu posebno doprinijeti ili taj proces otežati.

¹ Evaluacijske kriterije i pripadajuća istraživačka pitanja razvio je evaluacijski tim MAP Savjetovanja uz potporu Savjeta za društveno korisno učenje Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Poticanje promjene

Konačno, s ciljem postizanja održivosti ostvarenih rezultata te postizanja šireg utjecaja, provoditelji programa društveno korisnog učenja moraju misliti i o tome kako da sve dionike potaknu na djelovanje i nakon provedbe projekta. Ovo uključuje osmišljavanje budućih koraka za ciljne skupine, objavljivanje publikacija i predstavljanje rezultata te promoviranje društvene promjene. Također, ova faza uključuje i aktivnosti promocije društveno korisnog učenja u akademskoj zajednici, među organizacijama civilnog društva te donositeljima i provoditeljima javnih politika. Glavni zadaci u fazi poticanja promjene izneseni su za svaku skupinu dionika u sljedećoj tablici.

Tablica 10. Faza poticanja promjene: glavne zadaće dionika

DIONICI	ZADACI
Društvo	<ul style="list-style-type: none">tijekom dizajna programa partneri osmišljavaju načine promoviranja, prepoznavanja i vrednovanja studentskih postignuća [poticaji, uvjerenje, javni događaji itd.]provedba plana i dokumentiranje provedbepromoviranje rezultata rada i zagovaranje društvene promjene – unutar organizacije, dionicima, javnosti itd.održavanje partnerstva te identificiranje budućih aktivnosti/suradnjekontinuirano poticanje drugih uključenih studenata
Studenti	<ul style="list-style-type: none">prepoznavanje osobnog i profesionalnog napretka, kako kod sebe tako i kod drugih uključenih studenatadijeljenje iskustva s društveno korisnim učenjem na različite načine te pred različitim publikamakorištenje stečenog iskustva na profesionalnom planu [životopis itd.]promoviranje društvene promjene temeljem iskustva društveno korisnog učenja
Nastavnici	<ul style="list-style-type: none">osiguravaju da društveni partner ispravno vrednuje i prepozna doprinos studenataosiguravaju da su osobe zadužene za administrativno vođenje društveno korisnog učenja svjesni studentskih/partnerskih/nastavničkih postignućapotiču studente da rezultate istraživanja koriste za izradu izlaganja i/ili radova na fakultetudijele iskustva s kolegama nastavnicimaidentificiranje budućih aktivnosti/suradnjepromoviranje društvene promjene temeljem iskustva društveno korisnog učenja
Sveučilište/ fakultet	<ul style="list-style-type: none">potiče kulturu solidarnosti i vrijednost društvenog angažmanadokumentira uključnje u aktivnosti društveno korisnog učenja i društvenog angažmanastvara poticaje i programe kojima nagrađuje uključnje studenata, nastavnog i nenastavnog osoblja u aktivnosti društvenog korisnog učenjauključuje se u inicijative društvenog korisnog učenja na razini visokoškolskih ustanova

Primjena I CARE modela društveno korisnog učenja na Fakultetu političkih znanosti

U okviru projekta 'Modeliranje društveno korisnog učenja za zaštitu okoliša' metoda društveno korisnog učenja integrirana je u preddiplomski kolegij Znanost o upravljanju, koji se izvodi na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. U oblikovanju i izvedbi ovog kolegija u akademskoj godini 2018./2019. nastavnici i 25 studenata surađivali su s društvenim partnerima i udrugama Zelenom akcijom i Institutom za političku ekologiju. Društveno koristan angažman studenata usmjerio se na dizajn i provedbu analize upravljanja sustavom procjene utjecaja zahvata na okoliš u Republici Hrvatskoj i to s ciljem opisa i vrednovanja praksi upravljanja sustava procjena utjecaja zahvata na okoliš te razvoja preporuka za unapređenje i buduće planiranje provedbe ovog važnog instrumenta okolišne politike u Hrvatskoj.

Projekt je proveden u dvije faze, od kojih se prva vezala za seminarsku nastavu kolegija, a druga za esej kao oblik nastave kroz koji studenti Fakulteta političkih znanosti uz superviziju nastavnika, pišu pregledne ili analitičke radove i njima stječu ECTS bodove i ocjene. U prvoj fazi (zimski semestar) studenti su analizirali institucionalni i javnopolitički okvir postupka procjene utjecaja zahvata na okoliš. U drugoj fazi (ljetni semestar) su u partnerstvu s predstavnicima lokalnih organizacija civilnog društva, uz superviziju seminarske nastavnice i projektnih partnera, oblikovali te proveli terensko istraživanje provedbe četiri postupka procjene utjecaja zahvata na okoliš (PUO) u lokalnim zajednicama u Hrvatskoj. Studentski radovi su se na kolegiju Znanost o upravljanju vrednovali kao dio ispita te kao eseji, a u završnim fazama projekta (koji je u tijeku) će se urediti i uključiti u publikaciju posvećenu evaluaciji sustava PUO u Hrvatskoj.

Kako je projekt financiran sredstvima europskog socijalnog fonda, jedan od izazova integracije metode društveno korisnog učenja u nastavu kolegija Znanost o upravljanju bilo je detaljno i učestalo izvještavanje provedbenim tijelima. Također, budući da su aktivnosti sa studentima provedene kroz dva semestra, izazov za nastavnike je bio održati visoku razinu interesa studenata za cijelo vrijeme trajanja projekta. I konačno, izazov koji se pokazao značajnim i važnim je usklađivanje zagovaračkih i istraživačkih ciljeva.

S druge strane, primjena I CARE modela pomogla je voditeljima projekta da uspješno adresiraju ova pitanja te uz pomoć studenata provedu obuhvatnu analizu koja će iznjedrili kvalitetne preporuke za unapređenje politike procjene utjecaja zahvata na okoliš. Na samom kraju projekta, u proljeće 2020. godine, publikacija će se predstaviti na nacionalnoj konferenciji o politikama procjene utjecaja zahvata na okoliš, a studenti/ce će djelovati kao akteri predstavljanja i rasprave.

Tablica 11. daje sintezu koraka kojima je I CARE model omogućio projektnim partnerima da oblikuju i provedu ovaj projekt društveno korisnog učenja.

Tablica 11. Primjena I CARE modela na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

	Društvo	Studenti	Nastavnici	Sveučilište/fakultet
I	<ul style="list-style-type: none"> prijedlog teme dao partner iz zajednice društvene potrebe i potrebni resursi definirani za vrijeme razvoja prijave projektne ideje na natječaj 	<ul style="list-style-type: none"> određivanje novih ishoda učenja, procjena postojećih vještina, upoznavanje s DKU metodologijom prije početka projekta 	<ul style="list-style-type: none"> redefiniranje ciljeva kolegija te utvrđivanje načina koji će studentima omogućiti da kroz usmjerenost na konkretnu temu (PUO postupci) ostvare ciljeve kolegija, a da se ujedno ostvare i projektne i akademske obaveze u propisanim rokovima 	<ul style="list-style-type: none"> osiguravanje tehničke i logističke podrške prilikom razvoja projektne ideje i njene prijave za financiranje
C	<ul style="list-style-type: none"> učestalo sastajanje s nastavnicima i djelatnicima fakultetskog ureda za projekte kako bi se osiguralo financiranje za projektnu ideju te jasno definirali projektne ciljeve i način njihova ostvarenja 	<ul style="list-style-type: none"> organiziranje studentskih timova zajedničko određivanje zadataka i odgovornosti uspostavljanje komunikacijskih kanala za potrebe provedbe DKU projekta 	<ul style="list-style-type: none"> aktivno uključanje u razradu projektne ideje i osiguravanje financiranja za njenu provedbu dogovaranje projektne ciljeve i načina njihova ostvarenja s partnerima iz zajednice 	<ul style="list-style-type: none"> stvaranje okvira strateške suradnje s partnerima iz zajednice osnivanje tijela za društveno korisno učenje [Savjet društveno korisnog učenja]
A	<ul style="list-style-type: none"> određivanje djelatnika i volontera koji će se uključiti u provedu DKU-a doprinos nastavi kroz izlaganja, pomoć u prikupljanu materijala i pripremi terenskog rada 	<ul style="list-style-type: none"> upoznavanje s DKU metodologijom učinkovito komuniciranje s uključenim dionicima provedba istraživanja sukladno dogovoru 	<ul style="list-style-type: none"> planiranje terenskog rada u suradnji s partnerima iz zajednice provedba edukacije o metodologiji DKU te osposobljavanje studenata za provedbu istraživanja 	<ul style="list-style-type: none"> osiguranje potpore ureda za provedbu projekata i suradnju nastavnicima i partnerima iz zajednice
R	<ul style="list-style-type: none"> uspostava i korištenje mehanizama praćenje provedbe (projektne savjet za praćenje provedbe) izvješćavanje provedbenom tijelu 	<ul style="list-style-type: none"> izrada analitičkih tekstova (seminarska analiza i esej) uključivanje u refleksiju u okviru nastave ispunjavanje evaluacijskih upitnika i sudjelovanje u radu savjeta za praćenje projekta 	<ul style="list-style-type: none"> osiguravanje usklađenosti aktivnosti društveno korisnog učenja s ciljevima kolegija: kroz rasprave na nastavi, studentske podneske, konzultacije 	<ul style="list-style-type: none"> osiguranje resursa i potpore ureda nastavnom osoblju i partnerima
E	<ul style="list-style-type: none"> uređivanje publikacije (<i>policy</i> analize) kojom će se predstaviti nalazi istraživanja konferencija 2020. godine u koju će studenti biti uključeni kao izlagači 	<ul style="list-style-type: none"> studenti kao ko-autori publikacije koja će biti ishod provedbe projekta 	<ul style="list-style-type: none"> promoviranje stečenog iskustva na stručnim i znanstvenim konferencijama te kroz radove 	<ul style="list-style-type: none"> daljnja institucionalizacija potpore nastojanjima za provedbu DKU programa

Literatura

Bickford, D. M. & N. Reynolds. (2002). Activism and Service-Learning: Reframing volunteerism as Acts of Desent. *Critical Approaches to Teaching in Literature, Language, Composition and Culture*, 2(2), 229-254.

Brown, D. M. (2001). *Pulling It Together: A Method for Developing Service-Learning Community Partnerships Based in Critical Pedagogy*. Washington D.C.: Corporation for National and Community Service.

Chupp, M. L. and Joseph, M.L. (2010) Getting the Most Out of Service Learning. *Journal of Community Practice*, 18:190–212.

Del Vecchio, A. (2019) A Call for an Engaged Discipline. Draft of paper for the 2019 Nonprofit Academic Centers Council Conference, London England.

Delve, C. L., S. D. Mintz & G. M. Stewart. (1992) Promoting Value Development through Community Service in Community Service as Values Education, San Francisco: Jossey-Bass, 7-29

Eyler, Janet; Giles Jr., Dwight E. (1999). *Where's the Learning in Service-Learning* (1st ed.). Francisco, CA: Jossey-Bass.

Hess, D. J., Lanig, H., & Vaughan, W. (2007). Educating for equity and social justice: A conceptual model for cultural engagement. *Multicultural Perspectives*, 9(1), 32–39.

Howard, J. (1993). Community service learning in the curriculum. In J. Howard (Ed.), *Praxis 1: A faculty case on community service learning* (pp. 3–12). Ann Arbor, MI: OCSL Press.

Jacoby, Barbara (1996). *Service-Learning in Higher Education: Concepts and Practices*. San Francisco: Jossey-Bass.

Mitchell, T. D. (2008). Traditional vs. critical service-learning: Engaging the literature to differentiate two models. *Michigan Journal of Community Service Learning*, Spring, 50–65

Rhodes, Robert A. (1997). *Community Service and Higher learning: Explorations of the Caring Self*. Albany, NY: State University New York Press

Ovaj Projekt sufinansira Europska Unija iz Europskog socijalnog fonda i Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske.

Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Zelene akcije i ne odražavaju nužno stajalište Europske unije i Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

